

FÖRELÄSNING 1

Praktisk etik eller tillämpad etik?

James Rachels definition av moral: ”Morality is, at the very least, the effort to guide one’s conduct by reason – that is, to do what there are the best reasons for doing – while giving equal weight to the interests of each individual who will be affected by what one does”. **Kärnan i moral är begreppet skäl**; studiet av moral handlar om hur vi ska förstå dessa skäl och hur de ska sammanvägas.

Praktisk etik studerar moraliska normer, eller skäl, **i konkreta situationer**, där val måste göras och skäl måste vägas. Viktigt att notera är att den praktiska etiken är normativ och inte (bara) deskriptiv, den tar ställning för, argumenterar för, föreskriver normer för handlande. Ibland kan dessa normer skilja sig markant från de som folk faktiskt accepterar (därför är en opinionsundersökning otillräcklig).

Ibland talas det alternativt om ”**tillämpad etik**”. Oftast avses samma sak, men en betydelseskilnad ges av följande: tillämpad etik kan förstås som applicerandet av etiska normer/överväganden i beslutssituationer, att väga (på förhand bestämda) etiska skäl för och emot olika handlingsalternativ. Termen tillämpad etik är dock något missvisande: när vi pratar om *normativ* etik så **handlar det inte om att rakt av applicera passande principer** (eller normer) på världen, målet är att världen på ett eller annat sätt ska ändras för att passa en princip (norm). På det sättet skiljer sig denna tillämpning markant från andra typer av tillämpningar som praktiker kan hålla på med; denna aktivitet handlar snarast om att karakterisera typer av fall och vilka principer som de rimligtvis bör styras av (t.ex. frågor kring livets slutskede bör i möjligaste mån respektera en autonomiprincip). Det kan noteras att **många som sysslar med praktisk etik har en eklektisk idé** om etik där de använder principer och normer från olika system och tänkare så som ett smörgåsbord (valda med hjälp av en **praktisk omdömesförmåga**).

Exempel på etiska frågeställningar som diskuteras

Kan vi handla omoraliskt mot djur och natur? Bör vi äta kött? Är det rätt eller fel med abort? Ska vi kvotera för att uppnå jämställdhet? Bör du ge en slant till tiggaren vid stationen?

Singer nämner även ett antal etiska frågeställningar som mer förvillar än ger en representativ bild av vad etik är: t.ex. en uppsättning förbud rörande sexualitet; en uppsättning av korta och enkla regler (”ljug inte”, ”döda inte”); det som Gud påbjuder/förbjuder; det som jag eller samhället jag lever i (subjektivt) tycker/anser är rätt.

”[D]et som behövs visas för att den tillämpade etiken skall stå på fast grund, är **att etisk argumentation är möjlig**” (Singer 1996, s. 19). Vad omöjliggör etisk argumentation? (’X är rätt. Det känns bara så’; ’X är rätt. Det står i bibeln’)

Att leva enligt etiska normer

En beredskap att **försvara sitt ställningstagande** (även om det är okonventionellt) leder en under moralens sfär; om en människa inte kan rättfärdiga sina val kan hon inte anses leva enligt etiska normer (även om hennes beteende överensstämmer med dess handlingsdirektiv).

Det är inte vilket rättfärdigande som helst som duger: inte enbart i termer av egenintresse. "[B]egreppet 'etik' för med sig idén om **något som är större än individen**" (Ibid., s. 21).

Etiken kräver, enligt Singer, att vi går utöver vad "jag" och "du" till den universella principen: **universaliserbarhet som ett minimumkrav för en etisk position**. [Kontroversiellt argumenterar Singer för att han att universaliserbarhet ger starka skäl för, och förflyttar bevisbördan till motståndarna till, konsekventialismen.]

Universaliserbarhet är ett centralt begrepp. Genom en förståelse av detta klarnar många av de resonemang vi ska kolla närmare på. Förenklat kan vi tänka på det som **"ställa sig i någon annans skor"** eller att se saker ur andras perspektiv. Att universalisera en handling är att se till att dess etiska värde **inte beror på godtyckliga personliga omständigheter eller personliga perspektiv** (att omdömet fällt från "universums perspektiv"). Historiska paralleller i Kants kategoriska imperativ ("handla endast efter den maxim genom vilken du också kan vilja att den blir en allmän lag"), samt R.M. Hares idé om universaliserbarhet.

Hur långt tar oss idén om universaliserbarhet? Beroende på tolkning olika långt, men en bit på vägen hursomhelst. I samtliga fall behöver vi dock också en teori om vad som är (etiskt) värdefullt; gott och ont.

Två frågor som kvarstår: **gentemot vem** ska vi universalisera en handling (vilka är de relevanta intressena vi bör ta hänsyn till på ett opartiskt sätt)? **Vilka hänsynstaganden** kan anses (ir)relevanta? (Jmf., finns det rättfärdigad partiskhet, t.ex. i förhållande till ens familj?)

Singers utgångspunkter

Singer nämner ett antal utgångspunkter för hans tillämpning i resten av bokens kapitel. Singer förespråkar en **preferensutilitarism**, d.v.s. (grovt uttryckt) den handling är rätt som leder till största möjliga preferenstillfredsställelse för alla relevanta preferenser. En preferens/intresse kan förstås på ett vitt sätt som vad en person föredrar; t.ex. att jag föredrar kaffe framför té är en preferens jag har. Det är betydelsefullt att intresse/preferens är ett vidare begrepp än den klassiska utilitarismens "njutning" och "smärta". (Det kan noteras att Singer i den tredje utgåvan av boken är mer reserverad i sin preferensutilitarism, bl.a. av anledningen att viss preferenstillfredsställelse, t.ex. av konsumtionsbehov, verkar inte öka vårt välbefinnande.)

Steget från mina preferenser till alla som berörs av min handling: mina intressen räknas inte för mer än andras givet opartiskhet. Alltså bör intressena sammanvägas på ett opartiskt sätt (dock inte nödvändigtvis genom att maximera den totala mängden tillfredsställelse).

Singer anammar R.M. Hares distinktion mellan **två nivåer av moraliskt tänkande: en "kritisk" och en "vardaglig"/intuitiv**. Den viktiga poängen här är att det på en vardaglig nivå kan finnas skäl att göra avsteg från utilitarismen, att inte alltid maximera preferenstillfredsställelse. När vi ställs inför etiska dilemman måste vi dock ta oss ner till en kritisk nivå och där kommer preferensutilitarismen vara den riktiga moraliska principen enligt Singer.

Ytterligare specificering av Singers konsekventialismen

Konsekvenserna av en handling varierar med situationerna som den utför i, men det leder inte till en relativism. Det viktiga är att en mer generell princip – i Singers fall preferensutilitarismen – är universellt giltig och tillämplig. Det vill säga, det kan vara universellt sant och giltigt att den rätta handlingen är den som maximerar total preferenstillfredsställelse, även om det är kontextuellt vad som faktiskt maximerar preferenser i en given situation. För att

avgöra den praktiska etiken så behöver vi alltså också empiriska undersökningar av konkreta situationer; vi kan inte spekulera oss fram till vad som är rätt och fel i givna situationer.

Jämlikhet

Jämlikhet mellan olika etniska grupper, mellan män och kvinnor, personer med hög och låg IQ, från olika samhällsklasser, etc., vilar den på en faktisk/deskriptiv grund eller ej? Singers svar är att **jämlikhet är en grundläggande princip** som inte är beroende, eller falsifieras av, några faktiska/naturliga egenskaper (t.ex. intelligens, rationalitet, moralisk personlighet). Ett sätt att grunda jämlikhet hade kunnat vara att argumentera att eftersom två individer är i väsentliga avseenden lika så bör de också behandlas lika. Jämför med Aristoteles klassiska princip **”behandla lika lika och olika olika”**.

Ett exempel som Singer tar upp är John Rawls kontraktualistiska teori om jämlikhet (”Justice as fairness”) som utgår från att människor delar två moraliska förmågor (en uppfattning om vad som är gott och ett sinne för rättvisa). Singer argumenterar: de som saknar denna förmåga (t.ex. spädbarn och mentalt handikappade), saknar de också moralisk ställning, kan vi rättfärdigt diskriminera gentemot dem? Mer generellt påstår **Singer att ”det [inte] finns någon moraliskt väsentlig egenskap som alla människor har i lika grad”** (Ibid., s. 28). Eventuellt finns det dock **ett undantag: en egenskap som är moraliskt relevant och delad av alla, nämligen förmågan att förnimma eller att ha intressen.**

Principen om lika hänsyn till lika intressen

Singers jämlikhetsprincip följer på kravet om att etiken måste vara universaliserbar. Vi bör lägga **samma vikt vid lika intressen, oavsett vems intressen det är**. Om Kalle lider 3 enheter och Lisa lider 3 enheter så finns det inget skäl att hjälpa Kalle framför Lisa bara för att Kalle är Kalle (eller att Kalle är man eller från ett visst land, etc.). Om en viss handling gynnar Kalle med 3 enheter och missgynnar Lisa med 4 enheter finns det inget skäl att utföra denna handling. (Det kan dock finnas externa faktorer som är relevanta. Om t.ex. inte bara Kalle gynnas av denna handling utan dessutom gynnas Karin med 2 enheter, ja då kan den vara rätt att utföra även om Lisa missgynnas.)

Moraliskt godtycke

Singer argumenterar för att den enda egenskap som inte är moraliskt godtycklig vid fördelningen av hänsyn är intresse. **Att gynna någon p.g.a. ras, kön, intelligens, etc. är att göra en godtycklig åtskillnad** (varför inte gynna personen med snyggast skor?). Den enda förmåga eller färdighet som är moraliskt relevant, menar Singer, är förmågan att besitta intressen. Exempel på moraliskt relevanta intressen är att undvika smärta, utveckla sina förmågor, tillfredsställa sina grundläggande behov och att vara fri att utveckla sina egna ideal, etc.. **Vilka intressen som är relevanta är dock delvis beroende av frågan och situationen** (jmf. antagning till flygledarutbildning där syn är relevant för det intresse som ska tas i beaktande, vilket gör att personer med dålig syn kan nekas tillträde utan att det är diskriminerande).

Lika hänsyn betyder inte nödvändigtvis lika behandling

För det första finns det situationer där ojämlik behandling leder till ett mer jämlikt resultat (jmf. jordbävningkatastrofen; samt principen om avtagande marginalnytta).

Scenario 1 (utan behandling)

Person A: förlorar ett ben och en tå

Person B: förlorar ett ben

Scenario 2 (behandlar A)

Person A: förlorar ett ben

Person B: förlorar ett ben

Scenario 3 (behandlar B)

Person A: förlorar ett ben och en tå

Person B: förlorar inget

Singers princip ger ett annat resultat än principen om avtagande marginalnytta: även om person A har det sämre och därmed skulle gynnas mer av en behandling enligt denna princip så bör vi behandla person B då resultatet är tillräckligt gott (trots att det ökar ojämlikheten mellan A och B). **Därför är Singers jämlikhetsprincip inte en mer genomgripande egalitär princip** (eventuellt skulle hans position kunna beskrivas som prioritarianism: vi bör generellt prioritera de som har det sämst ställt, men bara till en viss gräns).

Skillnaden mellan "lika möjligheter" och "lika hänsyn"

Ett vanligt argument, eller antagande, är att ojämlikhet är acceptabel om den uppstått genom en tävling på lika villkor eller med lika möjligheter. Vad innebär **principen om lika möjligheter** (lika bra skolor, lika hemförhållanden, lika medfödda förmågor och färdigheter?)? Det verkar svårt eller omöjligt att utplåna de skillnader som uppkommer av skillnader i genetiska anlag för att därmed garantera genuint lika möjligheter.

Som **en applikation av lika hänsynsprincipen i skapandet av ett rättvist samhälle** föreslår Singer den Marxistiska sloganen: "Från var och en efter förmåga, åt var och en efter behov". Först då skulle genuint lika hänsyn tas (utan godtycke). Han nämner ett möjligt undantag: ansträngning. Det skulle kunna vara rättfärdigat att belöna människor i förhållande till hur mycket de anstränger sig så att ambitiösa personer får mer resurser (det är inte detsamma som att belöna medfödd talang).

Positiv särbehandling

Det är ett sätt **att gå utöver principen om lika möjligheter för att närma sig principen om (de facto) lika hänsyn i ett i grunden ojämnt samhälle**. Problemet är att det **verkar vara ett flagrant brott mot jämlikhetsprincipen** således: vissa ges fördelar enkom i egenskap av att tillhöra en viss grupp (vilket generellt anses godtyckligt). Positiv särbehandling **kan inte rättfärdigas av skälet att den utjämnar faktisk ojämlikhet** mellan olika grupper i samhället (jmf. jämlikhet är en princip). Det är t.ex. inte på ett uppenbart sätt orättvist att en viss etnisk minoritet är underrepresenterad inom en viss utbildning (lika lite som det är uppenbart orättvist att en viss sport domineras av en viss etnicitet). Man skulle dock kunna argumentera att positiv särbehandling handlar om **att genomdriva principen om lika möjligheter retroaktivt** (om alla hade haft genuint lika möjligheter så skulle vi inte ha en ojämn representation). Är det diskriminerande eller inte? Med avseende på antagning till utbildning, skriver Singer: "de som antas med ett intelligensbaserat antagningssystem [har inte] någon större rätt att bli antagna än de som antas genom positiv särbehandling" (Ibid., s. 52). Det vill säga det finns inga **moraliskt betydelsefulla intressen** som riskerar att frustreras i detta fall; det handlar om vad universitetet bestämmer för mål. [Det kan noteras att positiv särbehandling, men inte kvotering, är tillåtet med avseende på kön vid antagningar till högskolan i Sverige.] Att välja ett meritokratiskt urvalssystem är inte i sig diskriminerande – men det är fortfarande möjligt att argumentera för att kompletterande mål också bör finnas (är det alltid de som presterar bäst på intelligenstest som är bäst lämpade?). **Varför är det viktigt med representation?** Finns det vissa frågor där vi kan anta att full representation är självklart (t.ex. sysselsättningsgrad, lika lön för lika arbete, bostadsmarknaden, skydd mot (hat)brott, etc.), d.v.s. där vi kan säkert anta att om en viss grupp är över- eller underrepresenterad i denna statistik så är det ett samhällsligt problem (om t.ex. svarta personer i högre utsträckning utsätts för hatbrott, eller romer har svårare än andra att få en bostad, eller kvinnor får lägre lön än män).